

УДК 338.4:621.3

Потюк В.М.

аспірант кафедри менеджменту у виробничій сфері
Тернопільського національного технічного університету
імені Івана Пулюя**ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
СВІЛОТЕХНІЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК СКЛАДОВОЇ
ЇХ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ****INVESTIGATION OF LIGHT-MACHINERY COMPANIES'
EXPORT-IMPORT ACTIVITY AS A COMPOSITION
OF THEIR ECONOMIC SAFETY****АНОТАЦІЯ**

У статті здійснено комплексний аналіз експортно-імпоротної діяльності підприємств світлотехнічної сфери, проведено дослідження експортно-імпортного балансу торгівлі джерелами світла та освітлювальної техніки в Україні. Результати дослідження дали змогу виокремити ключові складові економічної безпеки, які впливають на ефективність здійснення експортно-імпоротної діяльності вітчизняних світлотехнічних підприємств. Визначено, що сьогодні має місце зниження ефективності виробництва та експортного потенціалу виробників світлотехнічної продукції. Такий стан речей зумовлено великою кількістю дешевої іноземної продукції, яка витісняє вітчизняну продукцію з ринку. З огляду на наявність проблемних моментів у здійсненні експортно-імпоротної діяльності вітчизняних світлотехнічних підприємств у статті розроблено низку заходів для підвищення ефективності експортно-імпоротної діяльності підприємств світлотехнічної сфери у розрізі окремих складових економічної безпеки ЗЕД. Застосування запропонованих заходів дасть змогу покращити результати не лише у сфері експортної діяльності світлотехнічних підприємств. Завдяки ефективній реалізації експортного потенціалу підприємств світлотехнічної сфери з урахуванням тенденцій розвитку світового та європейського експортного виробництва стимулювання виробників експортно-орієнтованої продукції сприятиме також підвищенню рівня якості продукції та задоволенню внутрішнього попиту в країні.

Ключові слова: світлотехнічні підприємства, експорт, імпорт, експортно-імпортний баланс, світлотехнічна галузь, освітлювальні прилади, електричні лампи.

АННОТАЦІЯ

В статье осуществлен комплексный анализ экспортно-импортной деятельности предприятий светотехнической сферы, проведено исследование экспортно-импортного баланса торговли источниками света и осветительной техники в Украине. Результаты исследования позволили выделить ключевые составляющие экономической безопасности, которые влияют на эффективность осуществления экспортно-импортной деятельности отечественных светотехнических предприятий. Определено, что сегодня имеет место снижение эффективности производства и экспортного потенциала производителей светотехнической продукции. Такое положение вещей обусловлено большим количеством дешевой иностранной продукции, вытесняет отечественную продукцию с рынка. Ввиду наличия проблем в осуществлении экспортно-импортной деятельности отечественных светотехнических предприятий в статье разработан ряд мер по повышению эффективности экспортно-импортной деятельности предприятий светотехнической сферы в разрезе отдельных составляющих экономической безопасности ЗЭД. Применение предложенных мероприятий позволит улучшить результаты не только в сфере экспортной деятельности светотехнических предприятий. Благодаря эффективной реализации экспортного потенциала предприятий светотехнической сферы с учетом тенденций развития мирового и европейского экспортного производства стимулирование производителей экспортно-ориентированной продукции будет

способствовать также повышению уровня качества продукции и удовлетворению внутреннего спроса в стране.

Ключевые слова: светотехнические предприятия, экспорт, импорт, экспортно-импортный баланс, светотехническая отрасль, осветительные приборы, электрические лампы.

ANNOTATION

The article provides a comprehensive analysis of the export-import activity of the lighting industry enterprises, conducted an examination of the export-import balance of trade in light sources and lighting equipment in Ukraine. The results of the study made it possible to distinguish the key components of economic security that affect the efficiency of the export-import activity of domestic light engineering enterprises. It is determined that today there is a decrease in the efficiency of production and export potential of manufacturers of lighting products. This state of affairs is due to the large amount of cheap foreign products, which displaces domestic products from the market. In view of the presence of problematic moments in the export-import activity of domestic light engineering enterprises, a number of measures have been developed in order to increase the efficiency of export-import activity of light engineering enterprises in the context of separate components of economic security of foreign economic activity. Application of the proposed measures will improve the results not only in the sphere of export activity of light engineering enterprises. Due to the effective realization of the export potential of light engineering enterprises, taking into account the tendencies of development of world and European export production, stimulation of producers of export-oriented products will also contribute to an increase in the level of product quality and satisfaction of domestic demand in the country.

Keywords: light engineering enterprises, export, import, export-import balance, lighting industry, lighting equipment, electric lamps.

Постановка проблеми. Практика та розвиток експортної діяльності світлотехнічних підприємств є одним з найважливіших пріоритетів у країнах, які орієнтуються на використання переваг міжнародної співпраці з акцентуванням уваги на забезпеченні достатнього рівня економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД). У процесі євроінтеграції перед вітчизняними світлотехнічними підприємствами постала низка проблем, вирішення яких дасть змогу з урахуванням тенденцій розвитку європейського ринку підвищити рівень економічної безпеки шляхом здійснення ефективної експортно-імпоротної діяльності. Отже, є нагальна необхідність забезпечення системності дослідження експортно-імпоротної діяльності підприємств світлотехнічної галузі з метою

формування ефективної системи їх економічної безпеки. При цьому проблеми досліджуваних підприємств необхідно розглядати в контексті специфічних особливостей розвитку ринкової економіки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження проблем стимулювання експорту зробили такі зарубіжні економісти, як, зокрема, А. Бранх, Д. Гоппен, Й. Енгельхард, Д. Ернст, Д. Лефевр.

Серед українських учених ґрунтовні дослідження окремих аспектів цієї проблеми, зокрема дослідження експортного потенціалу України та основних інструментів, за допомогою яких стало можливим ефективно його використання з метою експорту, проводили М. Жук, Б. Калашников. Дослідженню промислового виробництва в Україні та оцінюванню вітчизняного промислового потенціалу у своїх працях приділяли увагу О. Алимов, О. Амоша, М. Долішній, В. Ємченко, М. Іванов, А. Кредисов, О. Кузьмін, Е. Лапін. Проблемам реалізації експортно-імпоротної політики в Україні та можливості використання вітчизняних конкурентних переваг світлотехнічних підприємств значну увагу приділяли Б. Андрушків, І. Бураковський, В. Геєць, І. Гладій, І. Тивончук, Л. Чернобай, О. Шнипко та інші науковці.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на масштаби наукових розробок та досліджень зазначених проблем, малодослідженими залишаються критерії, що є визначальними під час вибору форм та методів стимулювання експорту продукції світлотехнічних підприємств. Низка цільових програм, метою яких є стимулювання експорту, передбачає використання певних інструментів впливу, але вони недостатньо чітко узгоджуються з можливостями розвитку та системою економічної безпеки самих підприємств. У зв'язку з цим актуалізується потреба якісного оцінювання експортної діяльності підприємств з метою визначення відповідних форм та методів стимулювання, що сприятиме забезпеченню розширення присутності українських підприємств на європейських ринках і дасть змогу підвищити рівень економічної безпеки ЗЕД.

Мета статті полягає у проведенні аналізу експортно-імпоротної діяльності вітчизняних світлотехнічних підприємств та розробці практичних заходів щодо організації ефективної системи економічної безпеки в розрізі окремих складових. Об'єктом дослідження виступають процеси забезпечення економічної безпеки ЗЕД світлотехнічних підприємств. Предметом дослідження є сукупність науково-методичних положень та прикладних аспектів підвищення ефективності експортно-імпоротної діяльності як складової системи економічної безпеки світлотехнічних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ситуація в світлотехнічній галузі України відповідає тенденціям розвитку вітчизняної еко-

номіки загалом. Як відомо, світлотехнічна продукція – це дуже широкий асортимент світлотехнічних виробів, що забезпечує створення необхідних умов освітлення та сигналізації в усіх сферах економіки та побуту населення. Без спеціальних світлових приладів (СП) неможливі освітлення деяких приміщень (зокрема, вибухо- і пожежонебезпечних), віддалених об'єктів, світлова сигналізація на великих відстанях, концентрація світлового потоку на малих поверхнях або в малих обсягах. Ефективність використання електроенергії значною мірою визначається номенклатурою і параметрами СП та джерел світла (ДС), що в них використовуються. Світлові прилади повинні відповідати комплексу складних вимог, серед яких є не тільки вимоги до освітлення, але й вимоги безпеки і надійності, монтажно-експлуатаційні вимоги, вимоги відсутності різних перешкод та технічної естетики [1].

Світлові прилади (СП) містять джерело світла (лампу) та світлотехнічну арматуру, а також призначені для освітлення або світлової сигналізації. Світлотехнічна арматура перерозподіляє світло в просторі або перетворює його властивості (змінює спектральний склад випромінювання, поляризує). Водночас СП виконує функції захисту ДС від дії навколишнього середовища, механічних пошкоджень, забезпечує кріплення ДС і підключення до джерела живлення.

Класифікація СП здійснюється на основі світлотехнічної функції, характеру світлорозподілу, умов експлуатації та основного призначення. За основною світлотехнічною функцією СП розділені на прилади для освітлення (освітлювальні прилади) і прилади для світлової сигналізації (світлосигнальні прилади, що можуть суміщати обидві ці функції). За характером світлорозподілу всі СП послідовно підрозділяються на світильники, прожектори і проєктори. За умовами експлуатації вони розділяються на СП для приміщень, відкритого простору та для екстремальних середовищ.

Більшість сучасних джерел світла належить до категорії електричних. За принципом дії їх можна розділити на дві великі групи, які разом виробляють близько 85% всього світлового потоку [2]. Це лампи розжарювання та газорозрядні лампи. Найбільш масовими є освітлювальні лампи, що використовуються для штучного освітлення, на яке витрачається близько 13% електроенергії, що виробляється в Україні. Тому цілком зрозуміло, яке велике економічне значення мають підвищення світлової віддачі і терміну служби ДС. За обсягами застосування лампи розжарювання (ЛР) посідають серед ДС перше місце. Це пояснюється універсальністю застосування ЛР, винятковою простотою та зручністю їх експлуатації, відносно низькою ціною і наявністю високомеханізованого масового виробництва (продуктивність сучасних складальних ліній становить

близько 3,5 тис. ламп на годину; обслуговують одну лінію в середньому 5–6 осіб). Головними недоліками освітлювальних ЛР є низька світлова віддача, що становить 10–20 лм, та термін служби у 1 000 год. Ці недоліки частково усунуті в конструкціях галогенних ламп розжарювання. У сучасних освітлювальних газорозрядних ламп світлова віддача в 5–10, а термін служби в 10–20 разів перевищують світлову віддачу і термін служби ламп розжарювання. Наймасовішими з них є люмінесцентні лампи, річний випуск яких в Україні складає до 150 млн. шт. [3]. Виробництво газорозрядних ламп було налагоджено в 50-х роках ХХ ст. Одночасно організоване виробництво пуско-регулюючих апаратів і світлових приладів для їх використання. З того часу безперервно розширюється сфера їх застосування не тільки для освітлення, але й у випромінювальних та світлосигнальних установках. При цьому широко використовуються різні властивості видимого, а також інфрачервоного та ультрафіолетового випромінювання, здійснюється впровадження люмінесцентного освітлення в побуті.

Поява лазерів та світлодіодів, тобто джерел оптичного випромінювання з абсолютно унікальними властивостями, стала справжньою революцією в оптиці. Перспективним щодо зменшення енергоємності є світлові прилади на основі газорозрядних ламп, зокрема люмінесцентних, що мають найвищу світлову віддачу і великий термін служби. Розрядні лампи знаходять важливе застосування в багатьох галузях народного господарства, в медицині, новітній техніці, що пояснюється особливостями електричного розряду, які дають змогу створювати джерела випромінювання з різноманітним поєднанням параметрів. Як свідчать результати проведеного аналізу, продукція підприємств світлотехнічної галузі характеризується надзвичайно великою номенклатурою джерел світла, що мають широкий спектр параметрів експлуатації. Це й зумовлює виробництво величезної кількості світлових приладів різного призначення. Світлотехнічна продукція реалізується населенню через роздрібну торгівлю, частково переробляється та реалізується споживачам як товари народного споживання.

Найважливішими споживачами світлотехнічної продукції є населення, промисловість, органи самоврядування в особі комунальних підприємств з освітлення міст та сіл [4].

Для українського ринку світлотехнічного обладнання останнім часом характерними є різке зменшення частки вітчизняних підприємств у реалізації побутових світильників та її зростання на ринку промислових світильників. Це зумовлене перш за все недосконалим дизайном продукції для побутового вжитку та високою енергоємністю та матеріалоемністю технології її виготовлення. Щодо проведення НДДКР, то виділений коштів на проведення широкомасштабних досліджень не вистачає. Це

призвело до скорочення кількості спеціалізованих науково-дослідних організацій та відтоку наукових кадрів за кордон.

Специфіка світлотехнічної галузі зумовлена характером попиту, що задовольняє дане виробництво. В світлотехнічній промисловості домінує виробництво предметів споживання, для кожного з яких існує визначений рівень насичення. Відомо, що зі зростанням доходів попит на продукти харчування росте повільніше, ніж попит на одяг. За наступного зростання доходів ріст споживання одягу відстає від споживання інших товарів, наприклад електротехнічних та світлотехнічних пристроїв, радіотехніки.

Споживання кожного виду продукції зі зростанням доходів спочатку швидко зростає, потім зростання сповільнюється, настає насичення, що виражається в стабілізації або падінні частки доходів, які спрямовуються населенням на задоволення певної потреби. Зі зростанням реальних доходів питомі витрати на світлотехнічні вироби знижуються, але їх абсолютне значення зростає. Згідно з оприлюдненими статистичними даними [5] виробництво електричних ламп (табл. 1) та світлових приладів (табл. 2) стабілізувалось, а за деякими видами навіть зростає.

Як видно із даних табл. 1, упродовж останніх років значно змінилась і структура джерел світла. У зв'язку з інвестиціями у виробництво люмінесцентних ламп з термокатодом (компактні люмінесцентні лампи) їх кількість різко зросла і досягла 600 тис. шт. Зменшується виробництво ламп розжарювання. Все це свідчить про впровадження у виробництво джерел світла, що характеризуються меншим енергоспоживанням, кращими світловими та іншими характеристиками.

Зростає і виробництво освітлювальних приладів практично в усіх групах класифікації. Слід також відзначити і тенденції зниження ціни на продукцію. Очевидно, що зростання виробництва за відносно постійного рівня доходів населення свідчить про те, що внутрішнє споживання світлотехнічної продукції змінюється в незначних розмірах. Оскільки внутрішнє споживання не зростає, під час зростання виробництва зростає експорт. Ці дані підтверджуються і результатами статистичних досліджень.

Експорт джерел світла здійснювався переважно до Росії, Білорусії, Казахстану, до нових країн-членів ЄС (Польща, Угорщина, Хорватія, Болгарія), до Туреччини, Єгипту (табл. 3). Останніми роками намітилась стійка тенденція до зменшення кількості експортованих ламп розжарювання.

Водночас щорічно приблизно на 20–50% зростає кількість інших типів ламп.

З табл. 3 видно дві чіткі тенденції, а саме загальне зменшення експорту, яке обумовлене різким зменшенням кількості експортованих ламп розжарювання, та зростання відносно незначними темпами експорту інших типів

Таблиця 1

Динаміка обсягів виробництва електричних ламп в Україні, млн. грн.

Джерела світла	Роки			Абсолютне відхилення (2016 рік від 2014 року)	Питома вага у загальній структурі джерел світла у 2016 році, %
	2014	2015	2016		
Лампи електричні, всього	1 150,5	1 561,2	1 586,9	436,4	100,0
Лампи розжарювання потужністю 200 Вт і менше та напругою більше 100 В	124,5	199,2	117,9	-6,6	7,4
Інші лампи розжарювання	108,9	112,4	86,5	-22,4	5,5
Лампи газорозрядні люмінесцентні з термокатодом двоцокольні	218,7	256,9	325,4	106,7	20,5
Інші лампи газорозрядні люмінесцентні з термокатодом	235,6	390,8	412,6	177	26,0
Лампи газорозрядні натрієві	141,4	256,3	285,6	144,2	18,0
Інші типи ламп	321,4	345,6	358,9	37,5	22,6

Джерело: складено автором за даними [5]

Таблиця 2

Динаміка обсягів виробництва освітлювальних приладів в Україні, млн. грн.

Освітлювальні прилади	Роки			Абсолютне відхилення (2016 рік від 2014 року)	Питома вага у загальній структурі джерел світла у 2016 році, %
	2014	2015	2016		
Світильники електричні	231,4	256,8	259,7	28,3	15,3
Освітлювальне устаткування	417,8	598,3	610,4	192,6	35,9
Люстри	145,6	189,3	178,2	32,6	10,5
Інформаційні табло	237	256,9	287,3	50,3	16,9
Прожектори	356,4	387,9	365,4	9	21,5

Джерело: складено автором за даними [5]

Таблиця 3

Динаміка експорту джерел світла

Види електролампи	Роки					
	2014		2015		2016	
	Кількість, тис. шт.	Вартість, тис. грн.	Кількість, тис. шт.	Вартість, тис. грн.	Кількість, тис. шт.	Вартість, тис. грн.
Розжарювання	97 118,2	1 456 773	91 731,3	1 375 970	64 720,5	970 807,5
Люмінесцентні	7 952,9	198 822,5	11 021,9	275 547,5	13 554,9	338 872,5
Ртутні	2 735,7	95 749,5	3 374,5	118 107,5	3 555,3	124 435,5
Натрієві	1 26,8	6 593,6	196,4	10 212,8	249,5	12 974
Металогалогенні	32,6	1 238,8	42,8	1 626,4	98,4	3 739,2
Галогенні	18,1	457,93	114,1	2 886,73	73,8	1 867,14
Інші	5 916,1	1 283 794	6 635,9	1 439 990	5 152,2	1 118 027
Всього	113 900,4	3 043 429	113 116,9	3 224 341	87 404,6	2 570 723

Джерело: складено автором за даними [6]

лампи. Однак, незважаючи на скорочення експорту, гривнева виручка зростала внаслідок подорожчання ламп.

Водночас значним залишався імпорт джерел світла (табл. 4).

Структура імпорту загалом відображала ті ж тенденції, що притаманні експорту. Кількість імпортованих традиційних, малоефективних джерел світла знижувалась, а кількість більш перспективних типів зростала. Дані таблиці відображають стійку тенденцію, яка ілюструє дефіцит в Україні ламп, перш за все дефіцит люмінесцентних ламп [6].

Російський «ламповий бізнес» в Україні до 2014 року переважно було представлено про-

дукцією трьох заводів, таких як об'єднання «Лісма» (м. Саранськ), Уфімський і Смоленський електролампові заводи (останній спеціалізується на випуску люмінесцентних ламп). З інших сусідів на ринку помітні Брестський електроламповий завод (Білорусь) і АООТ «Майлуу-Сууйський електроламповий завод» (Киргизія). Переважно ці підприємства виготовляють та реалізують лампи розжарення. Найширший асортимент сучасних освітлювальних ламп в Україні представляють компанії з далекого зарубіжжя, а саме «Philips» (Голландія), «General Electric» (США) та «Osram» (Німеччина). Ці компанії виготовляють електролампи в різних країнах, наприклад у Польщі (завод

Таблиця 4

Динаміка імпорту джерел світла

Види електроламп	Роки					
	2014		2015		2016	
	Кількість, тис. шт.	Вартість, тис. грн.	Кількість, тис. шт.	Вартість, тис. грн.	Кількість, тис. шт.	Вартість, тис. грн.
Розжарювання	60 822,9	912 343,5	23 495,8	352 437	4 052,4	60 786
Люмінесцентні	15 763,1	394 077,5	18 362,5	459 062,5	25 764,7	644 117,5
Ртутні	665,7	23 299,5	789,8	2 764,3	543,7	19 029,5
Натрієві	171,3	8 907,6	258,7	13 452,4	213,9	11 122,8
Металогалогенні	108,9	4 138,2	115,5	4 389	130,9	4 974,2
Галогенні	7 514,5	190 116,9	5 386,3	136 273,4	9 324,8	235 917,4
Інші	101 456,2	5 113 392	66 742,8	3 363 837	47 168,4	2 377 287
Всього	186 502,6	6 646 276	115 151,4	4 357 094	87 198,8	3 353 235

Джерело: складено автором за даними [6]

Таблиця 5

Експортно-імпортний баланс торгівлі джерелами світла

Види електроламп	Різниця між експортом електроламп та їх імпортом		
	Роки		
	2014	2015	2016
	Кількість, тис. шт.	Кількість, тис. шт.	Кількість, тис. шт.
Розжарювання	36 295,3	68 235,5	60 668,1
Люмінесцентні	-7 810,2	-7 340,6	-12 209,8
Ртутні	2 070	2 584,7	3 011,6
Натрієві	-44,5	-62,3	35,6
Металогалогенні	-76,3	-72,7	-32,5
Галогенні	-7 496,4	-5 272,2	-9 251
Інші	-95 540,1	-60 106,9	-42 016,2
Всього	-72 602,2	-2 034,5	205,8

Джерело: складено автором за даними табл. 3, 4

компанії “Philips”, зокрема виробництво продукції під торговою маркою “Pila”), Угорщині (завод компанії “General Electric”).

Оператори ринку відзначають, що з кожним роком питома вага продажів ламп в індивідуальній упаковці зростає. Основне місце збуту таких ламп посідає цивілізований роздріб (електротехнічні магазини, супермаркети). Необхідно відзначити різке зростання попиту на галогенні лампи останніми роками. Згідно з даними митної статистики, постачання цієї продукції до України останніми роками збільшилось приблизно в 3 рази. Це пов'язане насамперед з бурхливим розвитком будівництва комерційної нерухомості (освітлення торгових залів, підсвічування вітрин) і зростанням продажів ламп для підсвічування рекламних вивісок. Також відбувається помітне зростання продажів газорозрядних ламп для зовнішнього освітлення. Водночас, згідно з оцінками фахівців, щорічне зростання складає 15–20%. Проте з урахуванням поганої освітленості вулиць в Україні цей ринок ще дуже далекий від насичення.

Дуже цікавим і показовим є аналіз співвідношення між експортом та імпортом джерел світла (табл. 5).

Як видно з даних табл. 5, за більшістю позицій (крім ламп розжарювання та ртутних) імпорт домінує над експортом. Ця ситу-

ація сприяє збільшенню від'ємного сальдо в міжнародній торгівлі та зменшенню валютних запасів. Дані балансу показують, що Україна відчуває істотний дефіцит виробництва люмінесцентних, металогалогенних, галогенних та натрієвих ламп. Оскільки ці види ламп є сучасними, мають високі споживчі характеристики, їх дефіцит є рушієм для інвестування коштів у нові технології та нові робочі місця.

Деяко гірша ситуація склалася в галузі виробництва освітлювальних приладів. Побутові світильники вітчизняного виробництва зберігали позиції на українському ринку до 2011 року. І хоча напівкустарне азіатське виробництво світлотехніки на той час вже набуло широкого розмаху, проте ця продукція ще не встигла захопити український ринок. З 2011 р. дешеві імпортні засоби освітлення ввозяться до України нерегульованим потоком. І величезне підприємство, один з гігантів виробництва світлотехнічної продукції «ОСП Корпорація Ватра» поступово «втрачає» цей сегмент ринку: з 30–40 відсотків у 2012–2013 роках виробництво скорочується до менше ніж одного відсотка на рубежі 2016–2017 років (досліджено автором на базі внутрішньої статистичної звітності «ОСП Корпорація «Ватра»).

Закономірно, що оскільки домінують побутові світильники закордонного виробництва,

то існує таке явище, як прихід з-за кордону комплектування до них. Отже, досі в Україні майже зупинилося виробництво скла, патронів з фарфору та інших деталей. Мабуть, не дивно, що нинішнім пріоритетом «ОСП Корпорація Ватра» є випуск освітлювальної техніки для шахт, кар'єрів, об'єктів сільського господарства, вулиць, стадіонів. Таким чином, ринок побутових світильників для колишнього лідера в їх виробництві майже втрачений. У загальній торговельній мережі частка виробів «ОСП Корпорація Ватра» зменшується. Дешеві побутові світильники з Туреччини, Китаю, В'єтнаму з лампами розжарювання заповнили ринок.

Проте оптимістичним є те, що оператори ринку освітлювальної арматури відзначають зростання темпів ринку. Загальний обсяг вітчизняного ринку світильників сьогодні оцінюють у 35–40 млн. дол. США [7]. Також можемо зазначити, що частка ринку промислових світильників у загальному обсязі реалізації значно зростає і досягла 30–40%, тоді як кілька років тому її оцінювали лише в 15–20%. І хоча фінансові можливості світлотехнічних підприємств загалом не відповідають сучасним потребам, відкладений попит створює великий резерв для зростання ринку в наступні кілька років.

Дані експорту освітлювальної техніки, наведені у вагових одиницях, відображають загалом стабільну ситуацію. Експорт світильників, неелектричних світильників, прожекторів та наборів освітлювальних приладів зростає, а світових табло зменшується (рис. 1). Особливою популярністю користуються прожектори, призначені для зовнішнього освітлення. Як видно з діаграми, дещо збільшився експорт світильників усіх видів.

Оператори ринку одноставно відзначають, що потенційна потреба в промислових світильниках у кілька разів перевищує наявні обсяги

закупівель. Основною причиною прискореного зростання ринку промислових світильників є збільшення інвестицій у виробництво, як у нове будівництво, так і в реконструкцію діючих підприємств.

Водночас аналогічна ситуація спостерігається з імпортом світильників (рис. 2).

Серед країн-експортерів продукції до України виділяються Китай, Росія, Туреччина, Білорусія. Імпорт світильників у 2014–2016 роках збільшився на 36%, наборів освітлювальних приладів – на 30%, прожекторів всіх видів – майже на 44%. Рекордним став імпорт світових табло, адже відбулось зростання майже на 500%. Ця інформація переконливо свідчить про те, що попит в Україні на освітлювальну арматуру зростає. Отже, продуктивність вітчизняних підприємств не задовольняє наявний попит.

Очевидно також, що наявний асортимент освітлювальних приладів теж неповною мірою задовольняє потреби ринку. Діаграма відображає загальну тенденцію до зростання імпорту (рис. 2). Особливу тривогу викликає різке зростання імпорту світильників, питома частка яких у структурі імпорту найбільша. Це спричинює загострення ринкової боротьби та стимулює підприємства до вжиття заходів із забезпечення зростання рівня економічної безпеки.

Промовистим є аналіз балансу міжнародної торгівлі освітлювальною технікою (рис. 3). Баланс міжнародної торгівлі освітлювальною технікою відображає наявний стан та приховані резерви галузі з насичення наявного попиту всередині країни.

Перевищення імпорту над експортом переважно китайською продукцією ілюструє зафіксовану в Україні диспропорцію між виробництвом вітчизняної освітлювальної продукції середньої цінової ланки та низькою платіжною

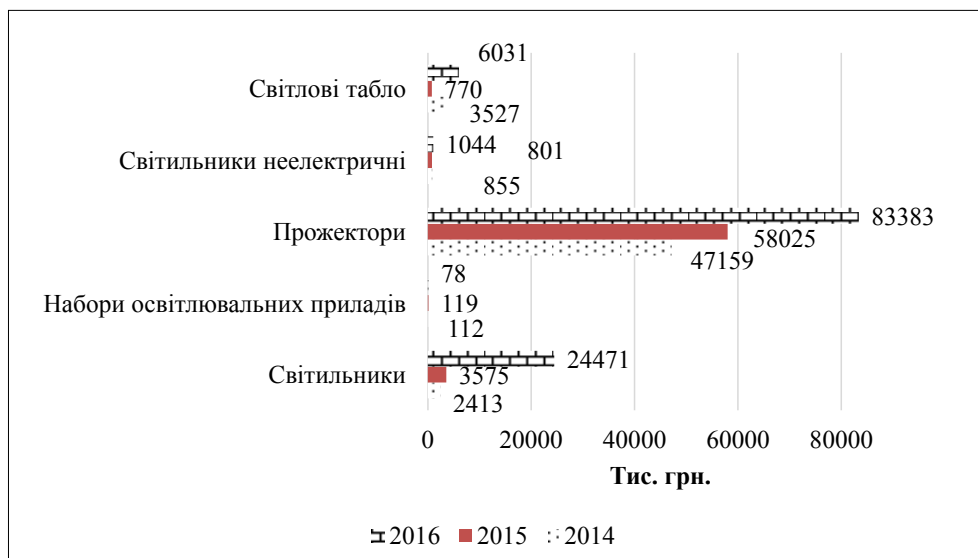

Рис. 1. Динаміка обсягів експорту освітлювальної техніки

Джерело: складено автором за даними [8]

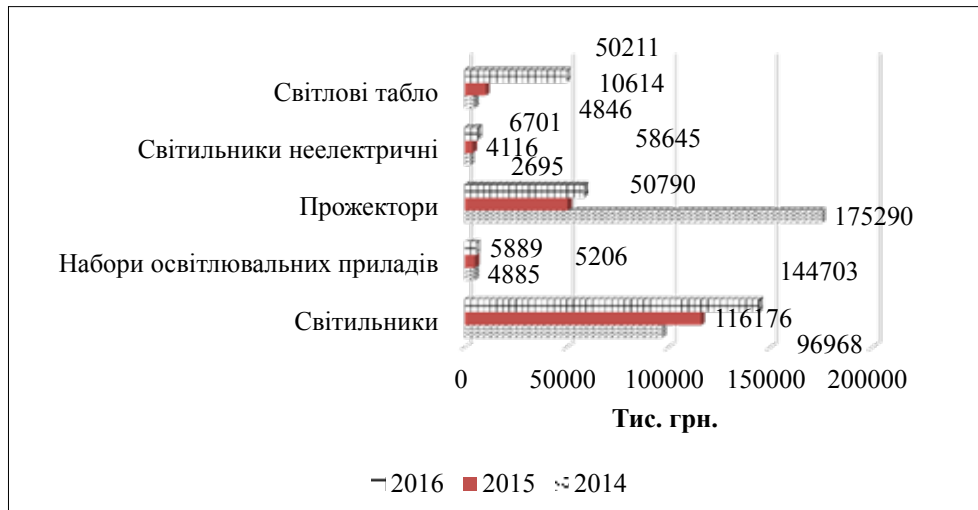

Рис. 2. Динаміка обсягів експорту освітлювальної техніки

Джерело: складено автором за даними [8]

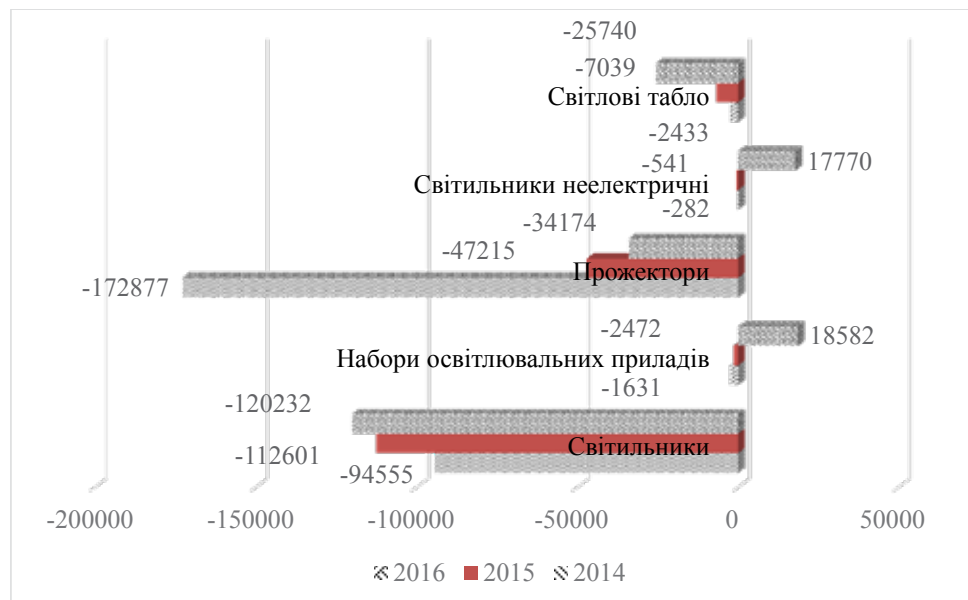

Рис. 3. Експортно-імпортний баланс торгівлі світильниками

Джерело: складено автором за даними табл. 1, 2

здатністю громадян. Водночас низький експорт свідчить про недоліки в якості продукції, а це зумовлює значне зниження рівня економічної безпеки та конкурентоспроможності вітчизняних світлотехнічних підприємств.

Сьогодні світлотехнічна галузь України представлена двома десятками підприємств [7]. У складі цих підприємств можна виділити три принципово відмінні групи, такі як виробники джерел світла (лідери), виробники освітлювальної арматури (лідери), підприємства, для яких випуск світлотехнічної продукції не є основним видом діяльності. До лідерів галузі з виробництва джерел світла можна віднести Полтавський завод газорозрядних ламп, Львівське АТ «Іскра», Львівський завод низьковольтних електроламп. На «ламповому ринку» України

свою продукцію активно пропонують 10 виробників. Частка продажу української продукції складає 60–75% (у грошовому виразі). Найпотужніший виробник на ринку – Львівський завод ПАТ «Іскра» – випускає переважно лампи розжарювання і контролює, згідно з різними оцінками, 70–80% цього сегменту ринку. Другим помітним українським виробником є ТОВ «Завод газорозрядних ламп» (м. Полтава), що випускає переважно люмінесцентні та газорозрядні лампи високого тиску. Серед лідерів галузі з виробництва світлотехнічної арматури слід виділити «ОСП Корпорація Ватра» та ВАТ «Ватра-Шредер» (Тернопіль), ПАТ «Сяйво» (Львів). Решта підприємств не належить до лідерів світлотехнічної галузі і займає певні ринкові ніші. Тернопільське «ОСП Корпорація

Ватра» виготовляє майже всю номенклатуру промислових світильників, а за деякими позиціями (наприклад, вибухозахищені світильники, світильники для шахт) є монополістом. Крім цього, в західних областях України досить успішно працюють інші, менш відомі польські виробники, а в південних регіонах – турецькі. Однак їхня частка в загальному обсязі імпорту невелика. Звичайно ж, імпорт має неодмінні для українського ринку «чорну» і «сіру» складові, які сумарно, згідно з деякими оцінками, сягають 8–10% загального обсягу імпорту. Переважно ця продукція ввозиться з Росії, але відзначено також регулярне постачання з Туреччини і Польщі [7].

Покупцями промислових світильників є корпоративні клієнти, найчастіше великі та середні підрядні організації, що займаються будівництвом, реконструкцією та ремонтом промислових об'єктів, або ж відділи постачання самих підприємств.

Більшість замовників становлять підприємства харчової промисловості (особливо з іноземним капіталом, а саме тютюнові, кондитерські фабрики) та металургійні заводи. Оскільки імпорту продукцію відносять до верхньої цінової групи, а вітчизняну – до нижньої, останній віддають перевагу інвестори, що не передбачають значних капіталовкладень в освітлення. Імпортерні ж світильники купують клієнти

Таблиця 6

Заходи для підвищення ефективності експортно-імпоротної діяльності підприємств світлотехнічної сфери у розрізі окремих складових економічної безпеки ЗЕД

Напрямок покращення експортно-імпоротної діяльності за складовими економічної безпеки ЗЕД	Класифікація зони безпеки	Перманентність загрози	Заходи підвищення рівня економічної безпеки
Забезпечення інноваційності та надійності експортно-імпоротної діяльності			
Техніко-технологічна складова	Зона підвищеної безпеки	Потенційна загроза	Групування підприємств з метою ведення спільної експортної діяльності. Заснування венчурного підприємства для здійснення спільних інноваційних розробок з метою виходу на європейські ринки збуту. Створення плану технологічного розвитку світлотехнічних підприємств, який відображає альтернативні шляхи фінансування експортної діяльності. Забезпечення сертифікації продукції згідно з європейськими нормами.
	Зона критичної безпеки	Реальна загроза	Стимулювання виробництва світлотехнічної продукції шляхом використання лізингових послуг, яке забезпечує доступ виробництва до найновішої техніки. Технологічне переозброєння. Участь у державних та європейських програмах розвитку.
Забезпечення якості експортованої продукції			
Інтелектуально-кадрова складова	Зона підвищеної безпеки	Потенційна загроза	Своєчасна виплата заробітної плати. Запровадження системи матеріальної і нематеріальної винагороди. Створення сприятливого мікроклімату у колективі. Здійснення психологічного об'єднання працівників світлотехнічних підприємств навколо спільних цілей. Зміна застарілої управлінської системи.
	Зона критичної безпеки	Системна загроза	Застосування матеріальних мотивів забезпечення фінансовою винагородою, яка відповідає кваліфікації та якості роботи. Підвищення кваліфікації працівників, задоволення потреб до змістовної та відповідальної роботи. Здійснення об'єктивної оцінки результатів праці, створення відповідної служби для роботи з персоналом.
Забезпечення інвестиційної привабливості світлотехнічних підприємств з метою залучення іноземних інвесторів			
Інвестиційно-фінансова складова	Зона підвищеної безпеки	Потенційна безпека	Проведення маркетингових досліджень, аналіз сировинного ринку та пошук сировинних товарів-замінників. Збільшення номенклатури виробництва та надання додаткових послуг. Формування інвестиційної стратегії світлотехнічного підприємства. Застосування норм прискореної амортизації.
	Зона критичної безпеки	Системна безпека	Участь у державних та європейських програмах розвитку. Оренда приміщень, що не використовуються. Використання боргових зобов'язань задля отримання додаткових коштів для розвитку експортного потенціалу. Зміна мало-ефективної експортної стратегії. Посилення фінансового контролю. Відстрочка термінів погашення заборгованості. Використання прогресивних низьковитратних технологій у виробництві світлотехнічної продукції.

(зазвичай іноземні інвестори), котрі прораховують витрати протягом усього життєвого циклу виробу з точки зору економічності, довговічності, ефективності, терміну окупності.

З огляду на наявність проблемних моментів у здійсненні експортно-імпоротної діяльності вітчизняних світлотехнічних підприємств доцільним є розроблення заходів для підвищення ефективності експортно-імпоротної діяльності підприємств світлотехнічної сфери у розрізі окремих складових економічної безпеки ЗЕД (табл. 6).

На нашу думку, вжиття запропонованих заходів дасть змогу покращити результати не лише у сфері експортної діяльності світлотехнічних підприємств. Завдяки ефективній реалізації експортного потенціалу підприємств світлотехнічної сфери з урахуванням тенденцій розвитку світового та європейського експортного виробництва стимулювання виробників експортно-орієнтованої продукції сприятиме також підвищенню рівня якості продукції та задоволенню внутрішнього попиту в країні.

Висновки. Таким чином, результати проведеного дослідження особливостей експортно-імпоротної діяльності підприємств світлотехнічної сфери дають змогу зробити низку таких висновків. Досвід розвинутих європейських країн свідчить про необхідність надання підтримки експортно-орієнтованим підприємствам світлотехнічної галузі, що дасть їм змогу прискорювати адаптацію до змінної кон'юнктури європейського ринку та вимог зовнішнього середовища. Аналіз практики застосування різноманітних інструментів стимулювання експорту виявляє неоднозначні ефекти як на рівні країни, так і на рівні окремих галузей і підприємств. Тому в процесі стимулювання ек-

порту необхідним є максимальне врахування та узгодження інтересів усіх суб'єктів стимулювання з позицій забезпечення достатнього рівня їх економічної безпеки. Це дасть змогу світлотехнічним підприємствам успішно здійснювати експортну діяльність та отримувати прибуток у межах визначеної експортної стратегії держави.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Литвиненко А., Черкашина О. Світлові прилади: навчальний посібник для студентів вищих технічних навчальних закладів. Харків: ХНУМГ ім. О. Бекетова, 2015. 125 с.
2. Айзенберг Ю. Електричні джерела світла. Київ: Основи, 2016. 380 с.
3. Коваль В., Тарасенко М., Коцюрко Р. Світлотехнічні аспекти заміни ламп розжарення на енергоефективні джерел світла. Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит. 2014. № 5 (123). С. 2–8.
4. Гірська О., Малюта Л. Формування ефективної маркетингової інформаційної системи на ринку світлотехнічної продукції. Актуальні задачі сучасних технологій: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених та студентів (Тернопіль, 25–26 листопада 2015 року). Тернопіль: ТНТУ ім. І. Пулюя, 2015. С. 185–186.
5. Обсяг реалізації промислової продукції за видами діяльності у динаміці 2014–2016 років: статистичний збірник Державного комітету статистики України. Київ: Держкомстат, 2017. 213 с.
6. Романенко В., Лебедева Л. Зовнішня торгівля України з ЄС: тенденції, проблеми, перспективи. Економіка і суспільство. 2017. Вип. 9. С. 71–77.
7. Кухній Л. Розвиток підприємств електротехнічної галузі як передумова успішного функціонування на ринку. Галицький економічний вісник. 2016. Вип. 50. С. 47–54.
8. Співробітництво між Україною та країнами ЄС. Експрес-випуск Державного комітету статистики України. Київ: Державний комітет статистики України, 2017. 168 с.